

ÖTVEN ÉVE JELENT MEG A HUMANAE VITAE KEZDETŰ ENCIKLIKA

P. SZABÓ FERENC SJ JEGYZETE¹

Ötven évvel ezelőtt, 1968. július 25-i dátummal jelent meg VI. Pál pápa *Humanae vitae* kezdetű körlevele² a helyes születésszabályozásról. Így kezdődik: „Az emberi élet továbbadásának súlyos feladata, amely a házastársakat Isten szabad és felelős munkatársaivá teszi, mindig nagy örömök forrása, de ezeket az örömeket olykor nem kis nehézségek és aggodalmak kísérik.”

Mint a Vatikáni Rádió munkatársa én is jelen voltam az újságírókkal zsúfolásig megtelt Vatikáni sajtóteremben. Elsőnek Mons. Lambruschini, a Pápai Lateráni Egyetem erkölcssteológia professzora beszélt. Így kezdte: „*Ez az enciklika nem tévedhetetlen pápai tanítás, bár a Tanítóhivatal olyan megnyilatkozása, amely minden katolikus hívőtől engedelmességet vár.*” Már hónapokkal azelőtt a világsajtó nagy érdeklődéssel találgatta, milyen lesz a pápa állásfoglalása a kérdésben. Ugyanis kiszűrődtek a hírek, hogy a kérdés tanulmányozásával a már XXIII. János pápa által megbízott és VI. Pál által megerősített szakbizottság nagy többsége – a II. Vatikáni zsinat szellemében – azt javasolta, hogy a házasság egésze (de nem minden egyesülés) legyen nyitott a gyermekáldás felé. Közben nagy viták folytak a mesterséges születéskorlátozásról (például a hormonszabályozó tabletta, „pilula” használatáról). Innen érthető Lambruschini professzor magyarázata: VI. Pál pápa ebben a dokumentumban a születésszabályozással kapcsolatban a *természettörvényt értelmezi*, nincs meg tehát az abszolút tévedhetetlenségnek az a garanciája, amely a kinyilatkoztatásban benne foglalt hittani és erkölcsi igazságok *ex cathedra* definíciójánál megvan.³ – Történeti tény, hogy VI. Pál, aki a zsinati szellemet képviselő haladó többséggel rokonszenvezett – az utolsó pillanatban Ottaviani bíboros, a Szent Officium akkori prefektusa közbelépésére döntött a szakbizottság konzervatív kisebbségének véleménye mellett.⁴

Az enciklika valójában előrelépés volt a *Casti connubii* szemléletéhez viszonyítva. VI. Pál pápa magáévá tette a szexualitásra és a házasságra vonatkozó újabb, perszonalista szemléletet (ezt a kritikus sajtó nem emlegette), de mivel a bizottságon belül nem alakult ki egységes vélemény, úgy döntött, hogy a kisebbség álláspontját, tehát a hagyományos tanítást fogadja el. E szerint nemcsak a házasság egészének, hanem minden egyes házassági aktusnak nyitottnak kell maradnia a termékenységre. A születésszabályozás Egyház által megengedett lehetősége kizárólag a „természetes” módszer (családtervezés), amellyel – kellő indokok esetén – a házastársak a terméketlen időszakokra korlátozzák a nemi érintkezést. Erkölcstelen minden olyan mesterséges beavatkozás (óvszerek,

¹ Bővebben lásd Szabó Ferenc SJ, *Házasság és család Krisztus fényében*, Jezsuita Kiadó, Bp., 2015, 88–104.

² <https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=120>

³ Vö. Szabó Ferenc SJ, *Az ember és világa*, Máltai Könyvek, Bp., 2011, 332.

⁴ Vö. Szabó Ferenc SJ, *Házasság és család Krisztus fényében* 89–91.

hormonkészítmények stb. használata), mely megakadályozza a nemi aktus természetes lefolyását, és lehetetlenné teszi a fogamzást. Az enciklika lelkipásztori részében a pápa figyelmezteti a papokat, hogy legyenek megértők a házastársakkal, akik még nem tudják követni az eléjük tűzött keresztény eszményt. A hívők mindig érzékelik a pap biztató szavában az irgalmas Üdvözítő szeretetét és megbocsátó jóságát.

Alig egy hónappal VI. Pál Hitvallása (Kredója) után a *Humanae vitae* enciklika olyan *tiltakozást* robbantott ki, amely túlterjedt az Egyház határain, minthogy egyre sürgetőbb lett a *világméretű demográfiai* probléma, a föld népességének gyors szaporodása, továbbá újonnan felmerül bioetikai kérdések (abortusz, lombikbébi és magzatátültetés, klónozás, génmanipuláció) erkölcsi megítélése.⁵

Az Egyházon kívül álló törvényhozók, politikai felelősök elsősorban a *születéskorlátozás* problémája miatt figyeltek fel a körlevélre. Az 1968-as Európán végigsöprő diáklázadások, a feltörő „szexuális forradalom” a kulturális és tekintélyi válságot hozták felszínre, és az ár – bizonyos jogos szabadság követelésével – magával sodorta a szexuális szabadosság hordalékát is. Az Egyházon *belüli* kontesztálást – például 1989-ben 163 nyugat-európai teológus tiltakozását az ún. Kölni nyilatkozattal – főleg az váltotta ki, hogy szerintük VI. Pál a házassági szerelem és a termékenység kérdésében, tehát a születésszabályozás *módszerének* kérdésében, visszalépett a zsinati nyitáshoz viszonyítva. A zsinat ugyanis (*Gaudium et spes* 48–50) – elfogadva az új perszonalista morálteológia szemléletét – már nem beszél a házasság elsődleges és másodlagos céljáról, mint XI. Pius *Casti connubii* kezdetű enciklikája (1. gyermeknemzés – 2. Szerelem: „az érzéki vágy csillapítására”), hanem újraértékelte a házastársi szerelmet, amelynek természetes gyümölcse a gyermek. A házasság *egészre* legyen nyitott a gyermekáldás felé. (Ha ezt eleve kizárnák a házastársak, házasságuk semmis lenne.) A felelős atyaság/anyaság a hívő katolikus házastársak lelkiismereti döntésére legyen bízva.

VI. Pál maga már az 1968. július 31-i kihallgatáson mondott beszédében – mintegy válaszolva azoknak, akik a *Humanae vitae* tanítását leszűkítették a születésszabályozás problémájára – hangsúlyozta: az enciklika „nem csupán egy negatív erkölcsi törvény kihirdetése, vagyis kizárása minden olyan aktusnak, amely lehetetlenné teszi (megakadályozza) a gyermeknemzést (n. 14), hanem főleg a házassági erkölcsiség pozitív bemutatása. Idézzük az enciklika 7. pontját:

„A születés problémáját éppúgy, mint az ember életét érintő többi problémát a részleges szempontokon túl (ilyenek a biológiai, pszichológiai, demográfiai és szociológiai szempontok) úgy kell szemlélni, hogy az egész embert és teljes hivatását, azaz nemcsak természetes és földi, hanem természetfölötti és örökkévaló hivatását is tekintetbe kell venni. Mivel sokan, akik a születésszabályozás mesterséges módjait védik, a házastársi szeretetre vagy a szülői felelősségre hivatkoznak, kell, hogy a házasság két fontos elemét pontosan megvilágítsuk és

⁵ A népesedési problémákról, születésszabályozásról, bioetikai kérdésekről (abortusz, lombikbébi és magzatátültetés, klónozás, génmanipuláció, kísérletezés az emberrel, nemek megválasztása) szakszerűen tárgyal Varga Andor SJ, *Élet és erkölcs*, TKK/IV6b, Róma, 1980. Lásd még előző könyvét: *Az erkölcsi élet alapjai*, TKK/IV6a, Róma, 1978.

meghatározzuk. Ezt úgy tesszük, hogy emlékezetben tartjuk azt, amit e tárgyról a legutóbbi Zsinat legfőbb tekintéllyel a *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúcióban mondott (vö. 47–52).”

Az enciklika szerint tehát szerelem és a termékenység küldetését nemcsak természetes és földi, hanem az ember természetfeletti és örök rendeltetése teljes távlatában kell szemlélni. Alapvető megállapításról, de nem az emberi lényre vonatkozó tételes értekezésről van szó, hangsúlyozta VI. Pál . „A házasság, a család, a tisztességes erkölcsi magatartás hatalmas területeit illetően *az egyházi Tanítóhivatal még nyilatkozhat, és kétségkívül még vissza kell térnie bővebben, szervesebben és szintetikusabban.*”⁶ Ez VI. Pál kijelentése volt az 1968. július 31-i általános kihallgatáson.

A *Humanae vitae* értelmezése vitatott volt fél évszázadon át a 2014-es és 2015-ös családszinódusokig, de megnyugtató egységes megoldás nem született, részben azért sem, mert több más bioetikai és erkölcsoteológiai kérdés megoldására tevődött át a hangsúly. Mindjárt az enciklika megjelenése után a helyi püspöki karok igyekeztek lelkipásztori eligazítást adni a papoknak és a híveknek. Egy cselekedet erkölcsi megítélésénél nemcsak az objektív törvényt kell figyelembe venni, hanem a konkrét helyzetekben a személyek lelkiismereti döntését, választását: például amikor két vagy több érték/kötelesség hívásáról van szó, a kisebb rosszat választják. Egyes püspöki karok ilyen irányelvet adtak: ha a házaspár már tanúságot tették nagylelkűségükről, és több gyermeket már nem tudnak felelősen vállalni, de házastársi szerelmüket, egységüket ápolniuk kell, és a megpróbált természetes családtervezés nem működik, ezért – súlyos megfontolás után – (nem abortív) mesterséges módszerhez folyamodhatnak. A német püspökök a *Humanae vitae*-t értelmező pásztorlevelükben – engedelmességre buzdító szavaik és gyakorlati irányelveik kifejtése után – leszögezték: „Nem zártuk ki annak a lehetőségét, hogy egy katolikus – ha [lelkiismerete szerint]súlyos oka van rá – eltávolodjék az egyházi Tanítóhivatal nem tévedhetetlen kijelentéseitől/irányelveitől.”

Láthatjuk, hogy a német püspökök és más főpásztorok is a *Humanae vitae* értelmezésekor megmagyarázták: a körlevél a rendes Tanítóhivatal olyan megnyilatkozása, amely minden katolikus hívótól engedelmességet vár. A központi vitás kérdéstről pedig ezt állították haladó morálteológusokkal: a pápa a „mesterséges” születésszabályozást tiltva a *természetitörvényt* értelmezi, ezért nincs meg az abszolút tévedhetetlenségnek az a garanciája, ami megvan a *kinyilatkoztatásban* benne foglalt hittani és erkölcsi igazságok *ex cathedra* definíciójánál.⁷

Befejezésül: A 2014-es rendkívüli családszinódus szerint *lehetséges pozitív módon újra ajánlani* a *Humanae vitae* körlevelet, megfelelő *történelmi hermeneutika* (értelmezés) alkalmazásával, amely figyelembe veszi megjelenésének történelmi helyzetét és *VI.*

⁶ Az 1968-as beszéd: *Doc. Cath*, no. 1523, col. 1457–1458.

⁷ A *Humanae vitae* tanítását jó néhány későbbi dokumentum megerősítette: *Persona humana* (1975); *Familiaris consortio* (1981); *Donum vitae* (1987); *Veritatis splendor* (1993); *Evangelium vitae* (1995); *Katolikus Egyház Katekizmus* (1992), 2366–2372.

– <http://lexikon.katolikus.hu/H/Humanae%20vitae.html>

Pál aggodalmait a szöveg előkészítésekor. A szinódusi összegezés (*Relatio synodi*) tehát hivatkozott VI. Pál fentebb említett beszédére, amely nyitva hagyta az *újraértelmezés* lehetőségét. De a két családszinódus érdemben nem foglalkozott a születésszabályozással és még néhány más megoldatlan morálteológiai kérdéssel.⁸ Alapvető erkölcsstani elvekben, egy-egy konkrét tett erkölcsi megítélésében⁹ nincs egyetértés, amint ezt Ferenc pápa családszinódus után kiadott *Amoris laetitia* kezdetű buzdítása körüli viták mutatják.

⁸ Vö. Szabó Ferenc SJ, *Házasság és család Krisztus fényében*, 64–79, 119–121.

⁹ Például *optio fundamentalis*, a lelkiismeret szerepe az erkölcsi ítéletben, enyhítő körülmények... Vö. *Amoris laetitia*, a 8. fejezet több pontja a megkülönböztetésről: 296–306. A cselekedetek beszámíthatóságáról AL 302 idézi KEK 1735 és 2352; AL 303.